

Encyklopedia Solidarności

<https://encysol.pl/es/encyklopedia/hasla-rzeczowe/13610,Katynia-upamietnianie.html>
2023-05-29, 06:34

Katynia upamiętnianie

"Katynia upamiętnianie". IV-V 1940 na mocy decyzji Biura Politycznego Komitetu Centralnego WKP(b) z 5 III 1940 NKWD wymordowało ok. 22 tys. polskich jeńców przetrzymywanych w obozach specjalnych w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie oraz więzieniach położonych na zagarniętych przez ZSRS po 17 IX 1939 wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej. Większość zabitych stanowili oficerowie WP oraz funkcjonariusze Policji i innych służb mundurowych. Ukrytą przez ZSRS zbrodnię ujawniło ogłoszenie przez Niemców 13 IV 1943 odkrycia w lesie katyńskim dołów z ciałami zamordowanych przez NKWD jeńców - w rzeczywistości tylko z Kozielska (miejsca zgładzenia jeńców ze Starobielska i Ostaszki oraz pogrzebienia ich ciał były nieznane aż do l. 90.). Katyń stał się symbolem całej zbrodni. W reakcji władze ZSRS ogłosiły, że zbrodnia została popełniona przez Niemców w 1941; tzw. kłamstwo katyńskie podtrzymywano do 1990. Fałszywą wersję wydarzeń polscy komuniści przyjęli już w 1943, w PRL obowiązywała do 1989; początkowo władze propagowały ją wprost, po 1956 sprawę Katynia przemilczano. Zapis cenzury z 1975 stanowił: „Nie wolno dopuszczać jakichkolwiek prób obarczania ZSRS odpowiedzialnością za śmierć polskich oficerów w lasach katyńskich”.

W l. 70. i 80. opozycja podjęła walkę przeciwko kłamstwu katyńskiemu. Od 1977 zaczęto wydawać niezależne publikacje na ten temat; w 1977 w Warszawie ukazała się sygnowana przez Społeczny Instytut Pamięci Narodowej im. Józefa Piłsudskiego broszura pt. "Katyń", do końca l. 80. wznawiana kilkadziesiąt razy (często podpisywana ps. Jan Abramski, Ryszard Żywiecki, autorem był Ryszard Zieliński, TW ps. Marcin), m.in. przez niezależne Wydawnictwo Polskie; pismo „Głos” opublikowało tekst Jerzego Łojka, w 1979 w Krakowie ukazał się 1. nr „Biuletynu Katyńskiego”, NOWa opublikowała emigracyjne opracowanie "Zbrodnia Katyńska

w świetle dokumentów. Z przedmową Władysława Andersa", w 1980 wydawnictwo Głos wydało "Dzieje sprawy Katynia" J. Łojka (ps. Leopold Jerzewski), do 1988 wznawiane kilkanaście razy. W 1974 środowiska opozycyjne, kombatanckie (AK) i katolickie (Katolicki Uniwersytet Lubelski) z Warszawy, Lublina, Siedlec i Wrocławia zawiązały pod egidą ks. Wacława Karłowicza tzw. krąg pamięci narodowej; 13 IV 1979 z inicjatywy tego środowiska w Warszawie powołano pod przewodnictwem Stefana Melaka Komitet Katyński, który do końca l. 80. organizował w Warszawie większość działań opozycji związanych z pamięcią o Katyniu (m.in. 13 IV i 11 XI uroczystości na Powązkach i msze katyńskie w parafii Świętego Krzyża). 4 IV 1979 z inicjatywy Adama Macedońskiego powstał w Krakowie Instytut Katyński. 13 II 1980 Komitet Porozumienia na rzecz Samostanowienia Narodu Polskiego (Marian Piłka, Edward Staniewski, Wojciech Ziemiński) wystosował Apel wzywający do bojkotu letnich igrzysk w Moskwie, domagając się „ujawnienia przez rząd Związku Radzieckiego sprawców i okoliczności zbrodni katyńskiej oraz wskazania wszystkich mogił pomordowanych w ZSRR obywateli polskich”, Apel wyemitowało Radio Wolna Europa.

21 III 1980 na Rynku Głównym w Krakowie Walenty Badylak, 76-letni weteran AK, dokonał samospalenia, które zostało odczytane jako protest przeciwko zatajaniu zbrodni katyńskiej. W IV 1980, w 40. rocznicę zbrodni katyńskiej KSS KOR, ROPCiO, KPN, RWD, KPSN wydały Oświadczenia, a członkowie KPSN 27 IV 1980 skierowali do sekretarza generalnego ONZ List z żądaniem powołania międzynarodowej komisji wyjaśnienia sprawy katyńskiej; KPN i [Komitet Katyński](#) wspólnie zorganizowały w Łodzi i Warszawie okolicznościowe zgromadzenia, działacze opozycji, m.in. Stanisław Plewako w Warszawie i działacze KPN w Rzeszowie, kolportowali ulotki. Nawet w okresie tzw. karnawału „S” podnoszenie sprawy Katynia wiązało się z groźbą represji, statutowe organy „S” podejmowały ją wyjątkowo i w sposób powściągliwy.

W 1981 I WZD Regionu Mazowsze podjęło uchwały wspierające wzniesienie pomnika katyńskiego na Powązkach. W V 1981 zawiązał się obywatelski komitet, z którego

inicjatywy 31 VII 1981 w Dolince Katyńskiej tamże erygowano pomnik, nast. nocy ukradziony przez SB. Podczas I KZD kolportowano wydane w związku z kradzieżą oświadczenie, podpisane przez Komitet Katyński i ROPCiO oraz zorganizowano konferencję z udziałem S. Melaka. 6 XII 1981 Obywatelski Komitet Budowy Pomnika Ofiar Zbrodni Katyńskiej (przewodniczący Andrzej Szomański) wmurował akt erekcyjny nowego pomnika (budowę uniemożliwiło wprowadzenie stanu wojennego). Badaniem zbrodni katyńskiej zajmowała się także kierowana przez J. Łojka Pracownia Historii Współczesnej, działająca w ramach Ośrodka Badań Społecznych przy „S” Regionu Mazowsze. Sprawę Katynia poruszały niektóre pisma związkowe oraz pisma NZS; ukazało się wiele książek dot. Katynia, wydawanych wcześniej w wydawnictwach niezależnych lub na Zachodzie (m.in. Jerzy Mamontowicz, przewodniczący KZ „S” w Drukarni im. Rewolucji Październikowej w Warszawie, wydrukował broszurę "Dzieje Sprawy Katynia", za co po 13 XII 1981 wszczęto przeciwko niemu postępowanie karne).

W okresie jawnej działalności „S” opozycja podejmowała inicjatywy także w mniejszych ośrodkach. 1 XI 1980 na Cmentarzu Komunalnym w Białej Podlaskiej działacze KPN rozrzucili ulotki z napisami: „40 lat – Katyń”, „1940” i „14500 pomordowanych”. 9 VI 1981 w gablocie „S” w budynku Ośrodka Badawczo-Rozwojowego HCP z inicjatywy Jerzego Jankowskiego umieszczono zdjęcia z ekshumacji pomordowanych w Katyniu; we IX 1981 zdjęcia wywieszono w gablocie KZ na stacji PKP Poznań Główny; w X 1981 przewodniczący KZ w Gnieźnieńskich Zakładach Garbarskich Marian Kasprzyk kolportował wśród pracowników broszurę "Katyń".

Po 13 XII 1981 materiały dot. Katynia były konfiskowane. Zbrodnia katyńska stała się tematem szeregu tekstów w wydawnictwach podziemnych, m.in. "Najnowszej historii Polski" Wojciecha Roszkowskiego, "Kalendarza Historycznego" J. Łojka. W kolejne rocznice zbrodni katyńskiej poczty podziemne wydawały znaczki nt. Katynia. Do końca l. 80. opozycja kontynuowała akcje ulotkowe, wiedzę o Katyniu popularyzowano podczas prelekcji w kościołach, w prywatnych domach, na obozach harcerskich, pielgrzymkach

(np. sierpniowych na Jasną Górę) i w osr. odosobnienia. Sprawa Katynia była wielokrotnie podnoszona podczas manifestacji w miejscach pamięci narodowej oraz manifestacji ulicznych, np. w Warszawie 17 IX 1982 (hasła, ulotki); 1 VIII 1983 kilka tys. osób uczestniczyło w niezależnych uroczystościach w Dolince Katyńskiej na Powązkach, 11 XI 1983 kilkutys. demonstracja ruszyła z katedry św. Jana Chrzciciela w kierunku Grobu Nieznanego Żołnierza, by m.in. uczcić ofiary zbrodni katyńskiej (zablokowana przez ZOMO na wysokości kościoła św. Anny). W Poniedziałek Wielkanocny 1985 w Dolince Katyńskiej wykonano na ziemi napis „Katyń 1940 – NKWD”. 1 VIII 1985 w Warszawie kilka tys. manifestantów z transparentem „Prawda Zwycięży” upomniało się o sprawę Katynia. 1 VIII 1987 obok fałszującego historię pomnika, wystawionego na Powązkach w 1985 przez władze PRL, umieszczono tabliczkę z informacją o prawdziwych sprawcach mordu. Kolejna manifestacja w sprawie katyńskiej odbyła się 1 VIII 1988 (na pomniku umieszczono flagę z napisem „Żądamy Prawdy – Katyń 1940 r.”); 1 V 1989 demonstrowano na Starym Mieście w Warszawie. Podobne manifestacje odbywały się także w Gdańsku, Krakowie, Wrocławiu i mniejszych miastach. Po demonstracji 14 IV 1985 w Tarnowie 3 osoby (Alina Szymiczek, Jan Gomoła i Andrzej Fenrych) stanęły przed kolegium ds. wykroczeń. W l. 80 Katyń był tematem Wielkanocnych Grobów Pańskich, np. w 1983 w parafii św. Brygidy w Gdańsku ks. Henryk Jankowski wystawił urnę, która symbolizowała prochy pomordowanych; z inicjatywy rodzin pomordowanych, duchownych i opozycjonistów w niektórych parafiach wmurowano tablice upamiętniające ofiary zbrodni, tworzono inskrypcje itp., m.in. w parafii św. Karola Boromeusza w Warszawie latem 1987 ks. Stefan Niedzielak stworzył sanktuarium katyńskie.

Od IX 1988 powstawały nierejestrowane stowarzyszenia Rodzin Katyńskich, m.in. w Warszawie pod egidą [ks. S. Niedzielaka](#) (zamordowanego w niewyjaśnionych okolicznościach w nocy 20/21 I 1989). W 1989 powstał Niezależny Komitet Badania Zbrodni Katyńskiej.

Wiosną 1989 władze PRL w oficjalnych oświadczeniach dopuściły możliwość popełnienia zbrodni przez NKWD, od 2.

połowy 1989 o Katyniu można już było pisać bez żadnych ograniczeń.

Śmierć Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego w drodze na obchody 70. rocznicy zbrodni katyńskiej, w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem 10 IV 2010, w której zginęło wiele zasłużonych dla prawdy katyńskiej osób, m.in. działacz opozycji niepodległościowej w l. 70 i 80. S. Melak, dopisała dramatyczną kartę do dziejów upamiętniania sprawy Katynia.

Witold Wasilewski

[Region Polska](#)

[Poprzedni](#)
[Następny](#)

[Zgłoś błąd lub potrzebę uzupełnienia](#)